

3.0 Ang Morphology ng Ayta Mag-antsi

*Jay-Ar Igno
April Perez*

Ang salita ay maaaring simple o derived. Ang simpleng salita ay binubuo lamang ng iisang morpheme at ang derived word naman ay maaaring mayroong dalawa o higit pang mga morpheme. Ito ay maaaring mabuo sa pamamagitan ng affixation, compounding o kombinasyon ng parehong mga proseso.

Base sa mga form at function ng mga salita sa Ayta Mag-antsi, maaaring mahati ang mga klase ng salita sa: noun, pronoun, adjective, verb, adverb, at case markers na ibabahagi sa pag-aaral na ito.

3.1 Mga Noun

Ang mga noun sa Ayta Mag-antsi ay maaaring simple o derived. Ang mga simpleng noun ay binubuo lamang ng isang morpheme habang ang mga derived naman ay maaaring binubuo ng root o ng stem na kinakabitan ng nominalizing affixes (Calinawagan, 1995), sa pamamagitan ng reduplikasyon ng ilang segment ng morpheme o kaya naman ay kombinasyon ng pagkakabit ng affix at reduplikasyon. Mayroon ding mga noun na nabubuo sa pamamagitan ng compounding at iba pang mga pagbabago sa wika tulad ng semantic extension na ipapakita sa mga halimbawa sa ibaba. Gayundin, ang mga noun sa Ayta Mag-antsi ay maaari ring magkaroon ng pluralized form at ito ay maaaring sa pamamagitan ng pagkakabit ng affix, reduplikasyon o kaya naman sa paggamit din ng *gêran/ kanlan* na katumbas ng ‘mga’ sa Filipino bago ang mismong noun. Ipakikita rin ang mga

halimbawa sa pagbuo ng mga noun sa Ayta Mag-antsi sa pamamagitan ng pagtingin sa mga morphological process na maaaring mangyari sa wika.

3.1.1 Mga Simpleng Noun

Binubuo ang mga simpleng noun ng mga root at hindi na kailangan pang lagyan ng affix tulad ng mga sumusunod:

1)	<i>piku</i>	‘piko’
	<i>ayop</i>	‘hayop’
	<i>bukot</i>	‘likod’
	<i>yawo</i>	‘palaso’

3.1.2 Mga Morphological Process sa Pagbuo ng mga Noun sa Ayta Mag-antsi

Ang mga sumusunod na halimbawa ng mga noun ay sumailalim sa ilang karaniwang morpolohikal na proseso at maaaring ang ilan ay ituring na mga derived na noun na base sa mga root na kinabitan ng mga affix o kaya naman ay dumaan sa proseso ng reduplikasyon

3.1.2.1 Pagkakabit ng Affix

Ang pagkakabit ng affix ay isa sa mga pinakakaraniwang prosesong morpolohikal kung saan ang mga affix ay maaaring ikabit sa mga root o stem ng salita.

2)	Root + -an	‘lugar kung saan nangyayari ang isinasaad ng root’
	<i>simba</i> + -an > <i>simbaan</i>	‘simbahan’
	<i>tanêm</i> + -an > <i>tanêman</i>	‘halamanan/taniman’
3)	taga- + Root	‘lugar na pinagmulan o kinalakihan ng isang tao’
	taga- + <i>Maynila</i> > <i>taga-Maynila</i>	‘taga-Maynila’
	taga- + <i>Tarik</i> > <i>taga-Tarik</i>	‘taga-Tarik’
(pangalan ng lugar)

- 4) **ma-** + Root ‘nagpapakita ng pluralisasyon ng mga noun’ (Tingnan din ang Reduplikasyon)

ma- + *anak* > *maanak* ‘maraming bata’

ma- + *kayu* > *makayu* ‘mga puno’

Nagkakaroon din ng assimilation ng mga tunog sa pagkakabit ng mga affix. Ang sinasabing assimilation ay ang pagbabago sa karaniwang anyo ng isang o higit pang phoneme dahil sa impluwensya ng mga nakapaligid na mga phoneme. Maaaring ang nakakaimpluwensyang phoneme ay ang nasa unahan o nasa hulihan ng phoneme na iniimpluwensyahan. (Calinawagan, 1995).

Narito ang rule at halimbawa ng assimilation:

Rule 1:

N	b, p, m	>	m	+	b, p, m	>	mm	>	m
	k, g, ʔ		ŋ		k, g, ʔ		ŋŋ		ŋ

- 5) **paN-** + Root ‘nagsasaad ng instrumentong ginagamit sa ipinapahayag na aksyon ng verb-root’

paN + *kudkud* > *pangkudkud* > *pangngudkud* > *pangudkud*
‘kudkuran’

paN + *putoh* > *pamputoh* > *pammutoh* > *pamutoh*
‘pamputol’

Nagkaroon ng pagbabago sa nasal na /-N/ ng affix na /**paN-**/ sa assimilation ng tunog na ito sa kinakabitang root. Ito ay masasabing regressive na assimilation ng nasal sa velar at bilabial na mga tunog sapagkat nagbago ang nauunang tunog bago ang kasunod nito tulad ng /**paN-**/ na naging /**paŋ-**/ bago ang /*kudkud*/ na nagsisimula sa tunog na velar at naging /**pam-**/ naman bago ang /*'putoh*/ na nagsisimula naman sa tunog na bilabial. Subalit hindi dito natapos ang assimilation ng mga tunog sapagkat posible ring dahil ang mga tunog na /-ŋ/ at /**k-**/ ay parehong mga velar at ang /-m/ at /**p-**/ ay

bilabial, maaaring ang mga ito ay dumaan sa resiprokal na assimilation kung saan nag-assimilate ang /k/ sa /ŋ/ at ito ay naging /paŋŋud'kud/ at ang /p/ sa /m/ at ito ay naging /pam'mutoh/. Matapos naman ito ay nagkaroon ng kumpletong assimilation kung saan naging isa ang dalawang magkasunod na parehong mga tunog na ~~-ŋŋ-~~ at ~~-mm-~~ na nagresulta sa /paŋud'kud/ at /pa'mutoh/ (Paz, et al., 2003).

3.1.2.2 Reduplikasyon

May dalawang klase ng reduplikasyon na nakita sa Ayta Mag-antsi na ipapakita sa bahaging ito. Ang reduplikasyon ng unang consonant (C₁) at unang vowel (V₁) at full reduplication (FR) kung saan ito ang reduplikasyon ng buong salita na binubuo ng dalawang syllable lamang (Johnson, 2006).

- 6) C₁V₁ + w + Root 'nagpapakita rin ng pluralisasyon ng mga noun'

C₁V₁ + w + *dalaga* > **daw** *dalaga* 'mga dalaga'

- 7) FR 'nagpapakita ng bagay na kamukha o katulad ng root'

dagat > **dagat-dagat** 'lawa'

manuk > **manuk-manuk** 'ibon'

3.1.2.3 Compounding

Batay sa mga datos, ang mga noun na compound sa Mag-antsi ay maaaring buuin sa pamamagitan ng pagsasama ng dalawang mga noun morpheme.

- 8) **balat** 'balat' + **kayu** 'kahoy' > *balat-kayu*

'balat ng kahoy'

manuk 'manok' + **bali** 'bahay' > *manuk-bali*

'manok sa bahay'

Samantala, ang iba pang compound ay karaniwang hiram na mga salita at/o ekspresyon sa Tagalog tulad ng:

- 9) *basag* ‘basag’ + *ulo* ‘ulo’ > *basag-ulo* ‘away’
hanap ‘hanap’ + *buhay* ‘buhay’ > *hanapbuhay*
‘kabuhayan o trabaho’

3.1.2.4 Stress Placement

Tulad din ng iba pang wika sa Pilipinas, nagbabago ang ibig sabihin ng ilang salita sa Ayta Mag-antsi depende sa pagkakaroon ng stress kung kaya tulad ng sinabi sa 2.2.1 ang stress sa Ayta Mag-antsi ay phonemic gaya ng ilang halimbawa sa ibaba:

- 10) *da'git* ‘ningas’
'dagit ‘kislap’

tu'loy ‘tuloy’
'tuloy ‘tulog’

pu'hu ‘puso’
'puhu ‘puso ng saging’

hu'yu ‘mangaso sa gabi’
'huyu ‘lingkod, silbi’

3.1.2.5 Iba pang pangyayaring pangwika

May ilan ding nakitang semantic extension. Dahil sa madalas na paggamit ng mga sumusunod na brand, ang mga ito na ang naging pangkaraniwang katawagan na sa mga bagay na nirerepresenta nito (Crowley, 1997).

- 11) *payless* ‘noodles’
colgate ‘toothpaste’
kopiko ‘instant coffee’

3.2 Mga Pronoun

Ang mga pronoun ay pumapalit sa posisyon ng mga noun o mga noun phrase kung saan ang mga ito ay maaaring personal, demonstrative, at interrogative.

3.2.1 Personal Pronoun

Ang mga personal na pronoun ng Ayta Mag-antsi ay maaaring hatiin sa mga grupo na sumusunod ayon sa mga form nito, gamit at posisyon sa sentence: full-form na nominative, minimal-form na nominative, genitive at oblique na pronoun.

Table 3.1. Mga personal na pronoun sa Mag-antsi.

SINGULAR	Nominative		Genitive	Oblique
	Full	Minimal		
1	<i>hiko</i>	<i>ako, ko</i>	<i>ko</i>	<i>kangko</i>
D	<i>hikita</i>	<i>kita/kata</i>	<i>ta</i>	<i>kanta</i>
2	<i>hika</i>	<i>ka</i>	<i>mo</i>	<i>kamu</i>
3	<i>hiya</i>	<i>ya</i>	<i>na</i>	<i>kana</i>
PLURAL				
1Excl	<i>hikay</i>	<i>kay</i>	<i>naên, yaên</i>	<i>kannaên</i>
1Incl	<i>hikitamu</i>	<i>kitamu</i>	<i>tamu</i>	<i>kantamu</i>
2	<i>hikaw</i>	<i>kaw</i>	<i>yu</i>	<i>kamuyu</i>
3	<i>hila</i>	<i>hila</i>	<i>la</i>	<i>kanla</i>

3.2.1.1 Ang mga nominative personal pronoun

Ang set na ito ng mga pronoun ay pumapalit sa mga noun phrase (NP) sa kasunod na posisyon ng mga marker na *hi* o *hilan* kapag ang tinutukoy ay personal na noun, o *ya* naman kapag di-personal na noun. Sila ay maaaring may function na actor o theme ng aksyon ayon sa idinidikta ng verb

3.2.1.1.1 Full form nominative personal pronoun

Ang mga pronoun ay nasa full form nito kapag ito ay pumapalit sa mga actor na NP tulad sa halimbawa:

- (3.1a) *hi* *Pedro* *ya* *nidêng*
 SG.F.PN.MARK Pedro F.CN.MARK PERF.AG.F-tayo
 ‘Si Pedro ang tumayo.’

- (3.1b) *hiko* *ya* *nidêng*
 1SG.NOM F.CN.MARK PERF.AG.F-tayo
 ‘Ako ang tumayo.’

Ang *hiko* ay maaaring pumalit sa NP na *hi Pedro* na siyang actor sa sentence sa itaas. Ganundin ang iba pang full form na nominative personal pronoun na *hika* ‘ikaw’, *hiya* ‘siya’, *hikay* ‘kami’, *hikitamu* ‘tayo’, *hikaw* ‘kayo’ at *hila* ‘sila’. Tingnan ang iba pang halimbawa:

Ang *hiko* ay maaaring pumalit sa NP na *hi Pedro* na siyang actor sa sentence sa itaas. Ganundin ang iba pang full form na nominative personal pronoun na *hika* ‘ikaw’, *hiya* ‘siya’, *hikay* ‘kami’, *hikitamu* ‘tayo’, *hikaw* ‘kayo’ at *hila* ‘sila’. Tingnan ang iba pang halimbawa:

- (3.2) *hiko = y* *mita* *nabukah*
 1SG.NOM-F.CN.MARK CONT.AG.F-alis TEMP.ADV.bukas
 ‘Ako ang aalis bukas.’

- (3.3) *hika = y* *nabarug-barug*
 2SG.NOM = F.CN.MARK INT.MARK.tamad
 ‘Ikaw ang napakatamad.’

- (3.4) *dimmani* *hiya* *kangko*
 PERF.AG.F-lapit 3SG.NOM 1SG.OBL
 ‘Lumapit siya sa akin.’

3.2.1.1.2 Minimal form nominative personal pronoun

Ang mga minimal form naman ng nominative personal pronoun ay ginagamit kapag ang NP ay tumatayo bilang theme ng verb.

- (3.5a) *maikit* *mo* *ya* *anak*
 CONT.TH.F-kita 2SG.GEN F.CN.MARK bata
 ‘Makikita mo ang bata.’

- (3.5b) *maikit* *mo* *ku*
 CONT.TH.F-kita 2SG.GEN 1SG.NOM
 ‘Makikita mo ako.’

Ang *ku* ay maaaring pumalit sa NP na *ya anak* na siyang theme sa sentence sa itaas. Ganundin ang iba pang mga minimal form na nominative personal pronoun na *ka* ‘ikaw’, *ya* ‘siya’, *kay* ‘kami’, *kitamu* ‘tayo’, *kaw* ‘kayo’ at *hila* ‘sila’. Tingnan ang iba pang halimbawa:

(3.6) *maikit* *naên* *ya*
 CONT.EXP.F-kita 1PL.EXCL.GEN 3SG.NOM
 ‘Makikita namin siya.’

(3.7) *maikit* *la* *kay*
 CONT.EXP.F-kita 3PL.GEN 1PL.EXCL.NOM
 ‘Makikita nila kami.’

3.2.1.2 Ang mga genitive personal pronoun

Ang set ng mga pronoun na ito naman ay tumutukoy sa mga NP na nagpapakita ng possessive relation o pagmamay-ari. Ang mga ito ay gumaganap din bilang agent complement tulad ng mga halimbawa sa ibaba. (c. 4.1.3.1 Agent Complement).

(3.8) *kinnan* *ko* *ya* *mangga* *la*
 PERF.TH.F-kain 1SG.GEN F.CN.MARK mangga 3PL.GEN
 ‘Kinain ko ang mangga nila.’

(3.9) *hiya* *ya* *nanaliw* *ha*
 3SG.NOM F.CN.MARK. PERF.AG.F-bili LOC.MARK
bali *naên* *ya* *hatsi*
 bahay 1PL.EXCL.GEN LNK DEM.PRON.PROX
 ‘Siya ang bumili sa bahay namin na ito.’

(3.10) *kaên* *na = y* *mangga*
 CONT.TH.F-kain 3SG.GEN = F.CN.MARK mangga
tamu
 1PL.INCL.GEN
 ‘Kakainin niya ang mangga natin.’

(3.18) *hiya ya nanaliw*
 3SG.NOM F.CN.MARK PERF.AG.F- bili
habain
 DEM.PRON.MED.GEN
 ‘Siya ang bumili niyan.’

(3.19) *hila ya nangan*
 3PL.NOM F.CN.MARK PERF.AG.F-kain
ha(bay)tu
 DEM.PRON.DIST.GEN
 ‘Sila ang kumain niyon.’

3.2.2.3 Ang mga Oblique Demonstrative Pronoun

(3.20) *natuloy ya di/baydi*
 PERF.AG.F-tulog 3SG.NOM DEM.PRON.PROX.OBL
 ‘Natulog siya rito.’

(3.21) *hiya ya natuloy*
 3SG.NOM F.CN.MARK PERF.AG.F-tulog
bahên
 DEM.PRON.MED.OBL
 ‘Siya ang natulog diyan.’

(3.22) *nangan ya baydo/bayro*
 PERF.AG.F-kain 3SG.NOM DEM.PRON.DIST.OBL
 ‘Kumain siya roon.’

3.2.3 Ang mga Interrogative Pronoun

Ang mga interrogative na pronoun ay pumapalit sa isang constituent ng sentence at ginagawa itong patanong. Ang mga sumusunod ang ilan sa mga interrogative na pronoun sa Ayta Mag-antsi:

3.3.1 Mga Simpleng Adjective

Ang mga simpleng adjective ay binubuo lamang ng isang morpheme o isang adjective-root tulad ng mga sumusunod:

12)	<i>dusok</i>	‘kalbo’
	<i>bulag</i>	‘bulag’
	<i>kulot</i>	‘kulot’
	<i>pulukiting</i>	‘sobrang kulot’ o ‘kinky (derogatory)’
	<i>têêkên</i>	‘bingi’

3.3.2 Mga Morphological Process sa Pagbuo ng mga Adjective sa Ayta Mag-antsi

Tulad sa pagbuo ng mga noun, sumasailalim din sa ilang karaniwang morpolohikal na proseso ang pagbubuo ng mga adjective. Maaaring ang ilan ay ikonsidera bilang mga derived base sa mga root na kinabitan ng mga affix, dumaan sa proseso ng reduplikasyon, at/o kombinasyon ng dalawang proseso na ipapakita sa mga sumusunod na halimbawa:

3.3.2.1 Pagkakabit ng Affix

13)	<i>na-</i> + Root	‘nagsasaad ng pagkakaroon ng katangiang ipinahahayag ng root’
	<i>na-</i> + <i>dawak</i> > <i>narawak</i>	‘masama/ pangit’
	<i>na-</i> + <i>ahêm</i> > <i>naahêm</i>	‘maasim’
	<i>na-</i> + <i>uyang</i> > <i>nauyang</i>	‘maitim
	<i>na-</i> + <i>hawang</i> > <i>nahawang</i>	‘maliwanag’
	<i>na-</i> + <i>kêbêl</i> > <i>nakêbêl</i>	‘malamig/ maginaw’
	<i>na-</i> + <i>dinat</i> > <i>narinat</i>	‘marumi’
	<i>na-</i> + <i>bata</i> > <i>nabata</i>	‘mabaho’
	<i>na-</i> + <i>bango</i> > <i>nabango</i>	‘mabango’
	<i>na-</i> + <i>umot</i> > <i>naumot</i>	‘mainit’

- 14) **ma-** + Root ‘nagsasaad ng pagtataglay ng karamihan ng katangiang ipinahahayag ng root’
- ma-* + *hampat* > *mahampat* ‘maganda’
- ma-* + *linih* > *malinih* ‘malinis’
- ma-* + *lakê* > *malakê* ‘marami’
- ma-* + *dêng-êy* > *marêng-êy* ‘mahiyain’
- 15) **pinaka-/napaka-** + Adjective Stem ‘pagkukumpara na nasa superlative degree sa mga katangian ng mga bagay-bagay’
- pinaka-* + *mangêd* > *pinakamangêd* ‘pinakamaganda’
- pinaka-* + *narawak* > *pinakanarawak* ‘pinakapangit’
- pinaka-* + *nalahap* > *pinakanalahap* ‘pinakamasarap’
- napaka-* + *dawak* > *napakadawak* ‘napakapangit’
- napaka-* + *apak* > *napakaapak* ‘napakaanghang’

3.3.2.2 Reduplikasyon

Sa reduplikasyon naman ng mga adjective, mayroon ding C_1V_1 at FR subalit ito ay sinasamahan din ng pagkakabit ng affix tulad sa mga sumusunod na halimbawa:

- 16) **na-** + C_1V_1 ‘nagpapahayag din ng superlative na degree sa pagkukumpara’
- na-* + C_1V_1 + *diglêm* > *naririglêm* ‘napakadilim’
- 17) **na-/ma-** + FR ‘ginagamit din sa pagkukumpara sa superlative degree o kaya naman ay nangangahulugan ito na ang adjective ay nasa intensive na degree na katumbas ng ‘sobrang/ kay/ ang’ + adjective stem.
- na-* + FR *barog* > *nabarug-barog* ‘napakatamad’
- na-* + FR *tua* > *natua-tua* ‘napakatanda’
- ma-* + FR *danon* > *maranon-danon* ‘napakaaga’

na- + FR *dawak* > *narawak-dawak* ‘sobrang pangit’

na- + FR *lahap* > *nalahap-lahap* ‘kay sarap’

3.3.2.3 Compounding

Ang mga compound na mga adjective sa Ayta Mag-antsi ay maaaring buuin ng isang adjective at isang noun.

18) *boo* ‘buo’ + *nakêm* ‘damdamin’ > *booy nakêm*

‘buong-puso’

(Storck, p.230)

lupa ‘mukha’ + *pira* ‘pera’ > *lupan-pira* ‘mukhang-pera’

Gayundin, maaari ring makabuo ng adjective na compound sa pamamagitan ng pagsasama ng verb at ng noun.

19) *agaw* ‘agaw’ + *biyay* ‘buhay’ > *agaw-biyay*

‘agaw-buhay’

gapa ‘kapit’ + *tuko* ‘tuko’ > *gapan tuko* ‘kapit-tuko’

3.3.2.4 Iba pang ekspresyon gamit ang mga adjective

20) *mas* + Adjective Stem ‘ginagamit sa pagkukumpara ng dalawang bagay na binibigyan ng deskripsyon’

mas mangêd ‘mas maganda’

mas narawak ‘mas pangit’

mas nalahap ‘mas masarap’

21) *hadyay* + Adjective Stem ‘ginagamit din sa pagpapahayag ng intensive form ng adjective at ipinagpapalagay na impluwensya ng ‘sadya’ sa Filipino’

hadyay mangêd ‘sadyang maganda’

hadyay narawak ‘sadyang pangit’

hadyay nalahap ‘sadyang masarap’

Sa pagtingin sa paraan ng pagbuo ng mga superlative at intensive na degree ng pagkukumpara sa Ayta Mag-antsi, maaaring ipagpalagay na wala halos kaibahan ang dalawang degree form na mga ito.

3.3.4 Mga Numeral

Ang mga numeral ay maaaring sabihing uri ng adjective sapagkat nagmo-modify ito sa mga noun. May apat na uri ng numeral na nabigyang klasipikasyon sa papel na ito: cardinal, ordinal, distributive, at restrictive. Ang cardinal na anyo ang pinakapundasyon sa mga klasipikasyong ito kung saan nakabatay din ang iba pang anyo na maaaring gumagamit lamang ng mga affix o mayroong reduplikasyon.

3.3.4.1 Cardinal

Ang mga cardinal na bilang ay binubuo sa pamamagitan ng isahan, sampuan, daan, libo at milyon. Ang mga halimbawa nito ay ang mga sumusunod:

22) Isahan:

miha ‘isa’

luwa ‘dalawa’

tatlu ‘tatlo’

mapu ‘sampu’

Binubuo naman ang labing-isa hanggang labing-siyam sa pamamagitan ng pagkakabit ng *labiN-* bago ang cardinal na mga bilang (CarN) mula isa hanggang siyam na maaaring ipakita sa susunod na rule:

Rule 2:

23) *labiN-* + CarN > ‘labing-isa hanggang labing-siyam’

labiN- + *miha* > *labinmiha* ‘labing-isa’

labiN- + *luwa* > *labinluwa* ‘labindalawa’

<i>labiN-</i> + <i>apat</i> > <i>labin-apat</i>	‘labing-apat’
<i>labiN-</i> + <i>pituh</i> > <i>labinpitu</i>	‘labimpito’
<i>labiN-</i> + <i>walu</i> > <i>labinwalu</i>	‘labingwalo’

Subalit mapapansin sa mga datos na hindi ganap ang asimilasyon ng /N/ taliwas sa inaasahang kondisyon sa pagbabago ng tunog na ito depende sa kasunod na tunog.

Maaari ring gamitin ang pagsasabi ng *mapu* + *buy* + CarN mula isa hanggang siyam para sa labing-isa hanggaang labingsiyam kung saan ang ibig sabihin ay ‘sampu + at + CarN’:

24) <i>mapu</i> + <i>buy</i> + <i>miha</i>	>	<i>mapu buy miha</i>	‘sampu at isa/ labing-isa’
<i>mapu</i> + <i>buy</i> + <i>luwa</i>	>	<i>mapu buy luwa</i>	‘sampu at dalawa / labindalawa’
<i>mapu</i> + <i>buy</i> + <i>anêm</i>	>	<i>mapu buy anêm</i>	‘sampu at anim / labing-anim’

Nabubuo naman ang sampuan sa pamamagitan ng cardinal na mga bilang at ang enclitic na anyo ng *mapu* na *-pu* at ito ay pinag-uugnay ng linker na *-N* sa pamamagitan ng pagdadagdag ng buong morpheme na *mapu* para sa *anêm* at *siyam*. Ang mga ito ay may asimilasyon din ng mga tunog at maaaring gamitan din ng rule na inilahad sa itaas. Tingnan naman ang mga halimbawa sa ibaba:

25) **Sampuan:**

<i>luwa</i> + <i>-N</i> + <i>-pu</i>	>	<i>luwampu</i>	‘dalawampu’
<i>tatlu</i> + <i>-N</i> + <i>-pu</i>	>	<i>tatlumpu</i>	‘tatlumpu’
<i>anêm</i> + <i>-N</i> + <i>mapu</i>	>	<i>anêmmapu</i>	‘anim napu’
<i>siyam</i> + <i>-N</i> + <i>mapu</i>	>	<i>siyammapu</i>	‘siyam napu’

Sa pagsasabi naman ng isang-daan at higit dito, ginagamit ang *magatuh* na katumbas ng salitang ‘isang-daan’ kasama ang pagdadagdag ng *buy* + CarN:

26) *magatuh* + *buy* + *miha* > *magatuh buy miha*

‘isang-daan at isa’

magatuh + *buy* + *luwa* > *magatuh buy luwa*

‘isang-daan at dalawa’

Ginagamit din ang linker na *-N* upang pag-ugnayin ang CarN at ang root na *gatuh* ‘daan’ upang magpahayag ng bilang mula dalawang-daan hanggang siyam na raan. At ang CarN at *libu* ‘libo’ upang magpahayag ng mga bilang mula dalawang-libo hanggang siyam na libo.

27) *luwa* + *-N* + *gatuh* > *luwanggatuh* ‘dalawang-daan’

tatlu + *-N* + *gatuh* > *tatlunggatuh* ‘tatlong-daan’

luwa + *-N* + *libu* > *luwanlibu* ‘dalawang-libo’

lima + *-N* + *libu* > *limanlibu* ‘limang-libo’

3.3.4.2 Ordinal

Ang mga ordinal na bilang ay binubuo sa pamamagitan ng pagdadagdag ng prefix na *ika-* + CarN gaya ng sumusunod liban sa ‘una’ kung saan ang ginagamit ay *muna*. :

28) *ika-* + *luwa* > *ikalawa* ‘ikalawa’

ika- + *apat* > *ikaapat* ‘ika-apat’

3.3.4.3 Distributive

Ginagamit naman sa distributive na form ang affix na *tsi-* bago CarN:

29) *tsi-* + *tatlu* > *tsitlu* ‘tigtatlo’

tsi- + *apat* > *tsiapat* ‘tig-apat’

tsi- + *mapu* > *tsimapu* ‘tigsampu’

3.3.4.4 Restrictive

Sa restrictive naman ay ginagamit ang reduplikasyon ng C_1V_1 para sa:

- 30) $C_1V_1 + \mathbf{miha} > \mathbf{mimiha}$ 'iisa'
 $C_1V_1 + \mathbf{apat} > \mathbf{aapat}$ 'aapat'
 $C_1V_1 + \mathbf{lima} > \mathbf{lilima}$ 'lilima'

3.4 Mga Verb

Ang mga verb sa Ayta Mag-antsi ay naibubukod sa iba pang mga lexical class sapagkat markado ang mga ito para sa focus at aspect, gayundin batay sa mode na isinasaad ng mga verb na ito. Kadalasang binubuo ng verbal stem at verbal affix ang isang verb sa Mag-antsi. Ang verbal stem ay binubuo ng root, ang morpemang nagtataglay ng pangunahing leksikal na kahulugan ng isang salita at ng iba pang stem-forming verbal affix na kinakabit dito. Halimbawa, sa verb na *ampanguran* 'umuulan' sa Mag-antsi, *uran* ang root habang ang *aN-* ang siyang nagpapahayag ng aspect ng verb habang ang *paN-* naman ang nagsisilbing stem forming verbal affix nito. Ilan pang mga halimbawa ay ang verb na *natuloy* 'natulog', *pinutoh* 'pinutol', *nakihabi* 'nakipag-usap', *nuli* 'umuwi', atbp. Tatalakayin sa bahaging ito ang focus, aspect at mode kung saan nakapaloob ang iba't ibang mga verbal affix na ginagamit sa pagbuo ng mga verb.

3.4.1 Focus

Tumutukoy ang focus sa gramatikal na relasyon sa pagitan ng verb at ng mga complement na minamarkahan ng focus marker na *ya*. Ayon kay Rubrico (1998), ito ang kaibahan sa affix formation ng mga verb na siyang nagpapakita kung ang subject ang siyang gumagawa o tumatanggap ng kilos. Kabilang sa mga tatalakayin sa bahaging ito ang AGENT focus (AG.F), THEME focus (TH.F), LOCATIVE focus (LOC.F), BENEFACTIVE focus (BEN.F), INSTRUMENTAL focus (INSTR.F), at REASON focus (RSN.F).

3.4.1.1 Mga AGENT-focus affix

AGENT-focus ang tawag kung ang verb ay nagbibigay focus sa AGENT complement o sa siyang gumawa ng kilos na isinasaad ng affix o tinatawag na AGENT-focus affix. Sa Mag-antsi, ginagamit ang *m-replacive*

affix upang maipakita ito. Ang pinakamadalas at pinakaproduktibong ginagamit na mga stem forming verbal affix ay ang *(p)ag-*, *pang-*, *paka*, *paki-* at *ka-*. Ang mga nabuong stem na ginamitan ng mga ganitong derivational affix ay kadalasang nilalapan ng allomorph ng *-um-* affix na tinatawag na replacive *m-* affix. Ang *m-* affix ay pumapalit sa unang tunog ng stem at maaaring makabuo ng mga form tulad ng *mag-*, *mang-*, *maki-*, *maka-* at *ma-* (Nolasco, w.p.).

Kung sakali man at may nagaganap na morpoponemikong pagbabago sa pagbubuo ng mga verb, ipakikita ang kabuuang anyo nito sa mga sumusunod na halimbawang pangungusap.

(3.32) *nag-* + *habi* > *naghabi*

<i>ya</i>	<i>anak</i>	<i>ya</i>	<i>naghabi = n</i>
F.CN.MARK	bata	F.CN.MARK	PERF.AG.F-sabi = LNK
<i>nuli</i>	<i>ana</i>	<i>ya</i>	<i>miyawhay</i>
PERF.AG.F-uwi	PART.ADV	F.CN.MARK	binata

‘Ang bata ang nagsabing umuwi na ang binata.’

(3.33) *na-* + *mita* > *namita*

<i>namita</i>	<i>ya</i>	<i>anak</i>	<i>hen</i>
PERF.AG.F-lakad	F.CN.MARK	bata	TH.CN.MARK
<i>miha = y</i>	<i>depa</i>		
isa = LNK	kilometro		

‘Lumakad ng isang kilometro ang bata.’

(3.34) *naka-* + *haliw* > *nakahaliw*

<i>nakahaliw</i>	<i>hila = n</i>	<i>mangga</i>	<i>ha</i>	<i>Sebu</i>
PERF.ABL.AG.F-bili	3PL.NOM = LNK	mangga	LOC.MARK	Cebu

‘Nakabili sila ng mangga sa Sebu.’

(3.35) *naki-* + *habi*

<i>hiko</i>	<i>ya</i>	<i>nakihabi</i>	<i>ha</i>	<i>dalaga</i>
1SG.NOM	F.CN.MARK	PERF.REC.AG.F-usap	CN.MARK.NF	dalaga

‘Ako ang nakipag-usap sa dalaga.’

3.4.1.2 THEME-focus affix

Gumagamit naman ng THEME-focus affix kung ang binibigyang focus ay ang THEME complement; ito ay ang suffix na **-ên**.

(3.36) *haliw* + **-ên**

<i>haliwên</i>	<i>mo = y</i>	<i>hatsi</i>
IMP.TH.F-bili	2SG.GEN = F.CN.MARK	DEM.PRON.PROX.NOM
‘Bilhin mo ito!’		

(3.37) *kan* + **-ên** > *kanên* > *kaên*

<i>kaên</i>	<i>mo = y</i>	<i>hatsi</i>
IMP.TH.F-kain	2SG.GEN = F.CN.MARK	DEM.PRON.PROX.NOM
‘Kanin mo ito!’		

Mapapansin din sa (3.37) na sumailalim sa deletion ng isang [n] sa verb na nabuo.

3.4.1.3 LOCATIVE-focus affix

LOCATIVE-focus affix naman na **-an** ang ginagamit kung ang binibigyang focus ay ang LOCATIVE complement o lokasyong pinangyarihan ng kilos.

(3.38) *p* + **-in-** + *ang* + *haliw* + **-an**

- > *p* + **-in-** + *an* + *naliw* + **-an**
- > *pinannaliwan*
- > *pinanaliwan*

<i>pinanaliwan</i>	<i>na</i>	<i>hen</i>	<i>kendi</i>
PERF.SFVA.LOC.F-bili	3SG.GEN	TH.CN.MARK	kendi
<i>ya</i>	<i>anak</i>	<i>para_ha</i>	<i>dalaga</i>
F.CN.MARK	bata	BEN.CN.MARK	dalaga
‘Pinagbilhan niya ng kendi ang bata para sa dalaga.’			

3.4.1.4 BENEFACTIVE-focus affix

Samantala, BENEFACTIVE-focus affix naman ang ginagamit kung ang pinaglalaanan ng kilos o BENEFACTIVE complement ang binibigyang focus. Ito ang *paN-* kung saan sumasanib ang nasal sa unang segment ng stem na kinakabitan nito.

(3.39) *p* + -in- + *ang* + *haliw*

> *p* + -in- + *an* + *naliw*

> *pinannaliw*

> *pinanaliw*

<i>pinanaliw</i>	<i>hên</i>	<i>miyawhay</i>	<i>ya</i>
PERF.BEN.F-bili	AG.CN.MARK	binata	F.CN.MARK
<i>dalaga</i>	<i>hen</i>	<i>kendi</i>	
dalaga	TH.CN.MARK	kendi	

‘Ibinili ng binata ang dalaga ng kendi.’

(3.40) *pang-* + *haliw*

> *p-* + *ang-* + *naliw*

> *panaliw*

<i>panaliw</i>	<i>mo</i>	<i>ya = n</i>	<i>kendi</i>
IMP.BEN.F-bili	2SG.GEN	3SG.NOM = TH.CN.MARK	kendi

‘Ibili mo siya ng kendi!’

3.4.1.5 INSTRUMENTAL-focus affix

Kung isang instrument o gamit upang maisagawa ang isang aksyon ang binibigyang focus, gumagamit ng INSTRUMENTAL-focus affix na *paN* para maipakita ito.

(3.41) *p* + -in- + *ang-* + *putoh*

> *p* + -in- + *am-* + *putoh*

> *pinamutoh*

<i>pinamutoh</i>	<i>hên</i>	<i>tawu</i>	<i>ya</i>	<i>êtak</i>
PERF.INSTR.F-putol	AG.CN.MARK	tao	F.CN.MARK	itak

hên *kayu*
TH.CN.MARK kahoy
'Ipinamputol ng tao ang itak ng kahoy.'

3.4.1.6 REASON-focus affix

Kung mayroong nagtatakda ng kakayahan na i-focus ang NP na dahilan ng kilos o kalagayan ng agent o theme bilang grammatical subject ng sentence, ginagamitan ang verb ng REASON-focus affix na *ika-*.

(3.42) *ika-* + *-in-* + *matsi* > *ikinamatsi*

ikinamatsi *na* *ya* *TB*
PERF.RSN.F-patay 3SG.GEN F.CN.MARK TB
'Ikinamatay niya ang TB.'

3.4.2 Aspect

Tumutukoy ang aspect sa gramatikal na kategorya ng verb na nagsasaad kung ito ay naganap na, ginaganap, o gaganapin pa lamang. Sa kaso ng mga wika sa Pilipinas, ipinapakita ito sa pamamagitan ng mga verbal affix. Ang mga aspectual morpheme sa Mag-antsi ay ang perfective (PERF) at imperfective (IMPRF) aspect. Mayroon ding infinitive form (INF), na katulad ng contemplative (CONT) aspect.

3.4.2.1 Perfective Aspect

Perfective ang aspect kung ang kilos na ipinahahayag ng verb ay natapos na bago pa sumapit ang time of reference. Samantala, napapalitan ng *n-* ang mga *m-* replacive affix kung gagamitin para sa perfective aspect ng verb (3.43). Bukod pa rito, nagsasaad din ng perfective aspect ng verb ang infix na *-in-*, halimbawa:

(3.43) *na-* + *haliw* > *nahaliw*

nahaliw *la = y* *mangga*
PERF.ACC.TH.F-bili 3PL.GEN = F.CN.MARK mangga

hen *dyes* *centavo*

CN.MARK sampu sentimo

‘Nabili nila ang mangga ng diyos sentimo.’

(3.44) *-in-* + *hulat*

hinulat *hen* *bayontawo* *ya*
 PERF.TH.F-sulat AG.CN.MARK binata F.CN.MARK

ngalan *nin* *dalaga*

pangalan CN.MARK.GEN dalaga

‘Sinulat ng binata ang pangalan ng dalaga.’

3.4.2.2 Imperfective Aspect

Nasa aspect na imperfective ang verb kung ang kilos na isinasaad ng verb ay hindi pa tapos sa kasalukuyang panahon. Ginagamit ang *ang* /*aN-*/, isang aspectual affix na kinakabitan ng *pang* /*paN-*/ na nagsisilbi naman bilang stem forming verbal affix.

Sa ganitong pagkakataon, ang nasal [N] ay sumasanib sa unang segment ng stem na pagkakabitan nito. Ang morpo-ponemikong prosesong ito ay tinatawag ding assimilation na maaaring balikan sa natalakay sa Rule 1.

(3.45) *ang-* + *pang-* + *kaili*

> *am-* + *pang-* + *kaili*

> *ampangkaili*

ahê *ampangkaili* *ya* *miyawhay*

NEG IMPRF-SFVA.AG.F-tawa F.CN.MARK binata

‘Hindi tumatawa ang binata.’

(3.46) *ang-* + *pang-* + *tangih*

> *ang-* + *pan-* + *tangih*

> *ang-* + *pan-* + *nangih* (ganap na assimilation)

> *am-* + *pa-* + *nangih* (deletion)

> *ampanangih*

<i>ampanangih</i>	<i>hiko</i>	<i>no</i>
IMPRF-SFVA.AG.F-iyak	1SG.NOM	tuwing
<i>angkaalala</i>		<i>kata</i>
CONT-SFVA.ABL-alaala		D.NOM

‘Umiiyak ako tuwing maalala kita.’

(3.47) *ang-* + *paka-* + *matsi* > *am-* + *paka-* + *matsi* > *ampakamatsi*
ampakamatsi *hên* *Pilipino* *ya*
 IMPRF.RSN.F-SFVA-patay EXP.CN.MARK Filipino F.CN.MARK
tsibi
 tibi
 ‘Ikinamamatay ng Filipino ang tibi.’

3.4.2.3 Infinitive Form

Tinatawag namang infinitive form ng verb ang basic form nito. Nagsasaad ito ng kagustuhan o kinalabasan ng isang aksyon. Ang mga affix na maaaring magsaad nito ay ang *m-*, *ma-*, *maka-* at *maki-*. Ginagamit ang mga nabanggit na affix upang maipakita ang contemplative aspect ng verb o kung ang kilos ay binabalak pa lamang gawin sa hinaharap.

(3.48) *m-* + *irêng* > *mirêng* > *midêng*
labay *na = n* *midêng* *ka*
 gusto 3SG.GEN = LNK INF.AG.F-tayo 2SG.NOM
ha *dani* *na*
 LOC.CN.MARK tabi 3SG.GEN
 ‘Gusto niyang tumayo ka sa tabi niya.’

3.4.3 Mode

Mode ang tumutukoy sa paraang nagpapakita kung papaano ginawa ang kilos. Maaari itong maging abilitative (ABL), reciprocal (REC), accidental (ACC) o imperative (IMP).

3.4.3.1 Abilitative Mode

Ang abilitative mode ay nagsasaad na ang actor ay may kakayahang isagawa ang kilos na ipinapahayag ng verb. Gumagamit ito ng affix tulad ng *maka-* para matukoy ang mode na ito.

- (3.49) *maka-* + *haliw* > *makahaliw*
<i>makahaliw</i>	<i>hila</i>	<i>hên</i>	<i>mangga</i>
CONT.ABL.AG.F-bili	3PL.NOM	TH.CN.MARK	mangga
<i>ha</i>	<i>Sebu</i>		
LOC.MARK	Cebu		
- ‘Makakabili sila ng mangga sa Sebu.’

3.4.3.2 Reciprocal Mode

A reciprocal mode naman ay nagsasaad na ang actor ay may katuwang sa pagsasagawa ng kilos na isinasaad ng verb; ang affix na nagpapakita nito ay ang *maki-*.

- (3.50) *maki-* + *habi* > *makihabi*
<i>makihabi</i>	<i>ya</i>	<i>anak</i>	<i>ha</i>	<i>dalaga</i>
CONT.REC.AG.F-usap	F.CN.MARK	bata	LOC.CN.MARK	dalaga
- ‘Makikipag-usap ang bata sa dalaga.’

3.4.3.3 Accidental Mode

Tinatawag na accidental mode ang pagsasaad ng kilos na nangyari sa hindi sinasadyang pagkakataon. Naipapakita ito sa pamamagitan ng paggamit ng affix tulad ng *ma-* gaya ng sa (3.43) na inuulit dito bilaang (3.51).

- (3.51) *na-* + *haliw* > *nahaliw*
<i>nahaliw</i>	<i>la = y</i>	<i>mangga</i>
PERF.ACC.TH.F-bili	3PL.GEN = F.CN.MARK	mangga
<i>hen</i>	<i>dyes</i>	<i>centavo</i>
CN.MARK	sampu	sentimo
- ‘Nabili nila ang mangga ng diyos sentimo.’

3.4.3.4 Imperative Mode

Imperative mode naman ang tawag kung ang ipinahahayag na kilos ay nagsasaad ng utos o pakiusap. Gumagamit ng affix na *m-* upang maipakita ito.

(3.52) *m-* + *irêng* > *mirêng* > *midêng*
midêng *ka*
 IMP.AG.F-tayo 2SG.NOM
 ‘Tumayo ka!’

(3.53) *ma-* + *tuloy* > *matuloy*
matuloy *ka* *ta* *magkanta* *ku*
 IMP.AG.F-tulog 2SG.NOM at CONT.AG.F-kanta 1SG.NOM
 ‘Matulog ka at kakanta ako.’

3.4.4. Summary ng mga Verbal Affix

Makikita sa ibaba ang mga verbal affix na ginagamit sa pagbuo ng mga verb sa Mag-antsi.

Table 3.4. Summary ng mga verbal affix sa Mag-Antsi.

Focus	Mode	Aspect		
		Perfective	Imperfective	Infinitive
Actor	Reciprocal Abilitative Accidental Imperative	<i>n-</i>	<i>aN+paN-</i>	<i>m-</i>
Theme	Imperative	<i>-ên</i>		
Benefactive		<i>paN-</i>	<i>aN-+paN-</i>	
Instrumental		<i>paN-</i>		
Locative		<i>-an</i>		
Reason		<i>ika-</i>	<i>aN-+paN-</i>	<i>ika-</i>

3.5 Adverb

Ang mga adverb sa Ayta Mag-antsi ay maaaring hatiin sa adverbial particles (PartAdv), manner adverbs (ManAdv), temporal adverbs (TempAdv) at existential adverbs (Exis).

3.5.1 Mga Adverbial Particle

Ang mga halimbawa ng adverbial particles ay ang mga sumusunod:

- (3.54) **(a)na** ‘na’
napakahawang ana di
 INT.MARK.liwanag PART.ADV DEM.PRON.PROX.OBL
 ‘Napakaliwanag na dito.’
- (3.55) **pon** ‘pa’
ampalyo pon ya dalaga hên
 IMPRF.AG.F-ligo PART.ADV F.CN.MARK dalaga CONJ.SUB
haton nilumatêng ako
 TEMP.ADV PERF.AG.F-dating 1SG.NOM
 ‘Naliligo pa ang dalaga kaninang dumating ako.’
- (3.56) **êt** ‘rin’
matsi ka êt
 CONT.AG.F-patay 2SG.NOM PART.ADV
 ‘Mamamatay ka rin.’
- (3.57) **lawêh** ‘yata’
kataka ka lawêh, Rene
 CONT.AG.F-tae 2SG.NOM PART.ADV Rene
 ‘Natatae ka yata, Rene?’

3.5.2 Mga Manner Adverb

Ang mga manner adverb ay maaaring may affix at walang affix.

- (3.58) *panay* ‘parati/lagi’
panay hên mangga ya angkaên
 MAN.ADV LNK mangga F.CN.MARK IMPRF.TH.F-kain
hên anak
 AG.CN.MARK anak
 ‘Parating mangga ang kinakain ng bata.’
- (3.59) *paig* ‘madalas’
ya dalaga ay paig ampammunta
 F.CN.MARK dalaga INV.MARK MAN.ADV punta.GER
ha Maynila
 LOC.MARK Maynila
 ‘Madalas ang (pag)punta ng dalaga sa Maynila.’
- (3.60) *namêrêbês* ‘mabilis’
namêrêbês ya pammayo ni Pedro
 MAN.ADV F.CN.MARK PERF.AG.F-takbo SG.PN.MARK Pedro
 ‘Mabilis na tumakbo si Pedro.’
- (3.61) *dewek /nagdewekan* ‘dahan-dahan’
nagdewekan ya = n mita hi
 MAN.ADV F.CN.MARK = LNK PERF.AG.F-lakad SG.PN.MARK
Nini, kabay nalakwanan ya
 Nini CONJ.SUB PERF.AG.F-iwan 3SG.NOM
 ‘Mabagal (na) lumakad si Nini, kaya naiwan siya.’
 (Storck, 2005: 69)
- (3.62) *Muna-muna* ‘una/ firstly’
Munan-muna ‘first of all’
munan-muna hên angkabaêg ya
 MAN.ADV NF.CN.MARK PERF.TH.F-tawag F.CN.MARK
ngalan ko hên haton ampag-aral ako
 pangalan 1SG.GEN CONJ-SUB IMPRF.AG.F-aral 1SG.NOM

pon, gawan mahidi ako
 PART.ADV CONJ-SUB alerto 1SG.NOM

‘Unang tinawag ang pangalan ko nang ako ay nag-aaral pa dahil alerto ako.’ (Storck, 2005: 222)

3.5.3 Mga Temporal Adverb

Ang mga temporal adverb na ginagamit sa Mag-antsi ay ang mga sumusunod:

(3.63) *nubukah* ‘bukas’
nubukah ana ya kasal ni Selya
 TEMP.ADV PART.ADV F.CN.MARK kasal SG.PN.MARK Selya
 ‘Bukas na ang kasal ni Selya.’

(3.64) *ugto* ‘tanghali’
ugto na bay
 TEMP.ADV PART.ADV
 ‘Tanghali na nga e.’

(3.65) *allo-allo* ‘araw-araw’
allo-allo ya = n ampangan
 TEMP.ADV 3SG.NOM = LNK IMPRF.AG.F-kain
hên mangga
 TH.CN.MARK mangga
 ‘Araw-araw siyang kumakain ng mangga.’

3.5.4 Mga Negation Adverb

Ang mga negation adverb ay ginagamit upang magpahayag ng pagpapabulaan sa katotohanan at eksistensya ng mga bagay, tao o pangyayari, pagbabawal, at pagtangga. Mayroong dalawang form na katumbas ang ‘hindi’ ng Filipino. Una, ang *alwa* na ginagamit bago ang isang Noun Phrase (NP) o Adjective Phrase (AP). Ikalawa, ang *ahê* na ginagamit bago ang isang Verb Phrase (VP).

- (3.66) **alwa** ‘hindi’ + NP/AP
alwa *hên* *miyawhay* *ya* *nangkaili*
 NEG AG.CN.MARK binata F.CN.MARK PERF.AG.F-tawa
 ‘Hindi ang binata ang tumawa.’

- (3.67) **alwa = n** *mahipeg* *ya* *dalaga*
 NEG = LNK masipag F.CN.MARK dalaga
 ‘Hindi masipag ang dalaga.’

- (3.68) **ahê** ‘hindi’ + VP
ahê *nangkaili* *ya* *miyawhay*
 NEG PERF.AG.F-tawa F.CN.MARK binata
 ‘Hindi tumawa ang binata.’

Ang mga form na *paan* ‘huwag’ at *bawal* ‘bawal’ ay ang prohibitive na form na ginagamit sa pagbabawal na isagawa ang isang aksyon. Ito ay sa pamamagitan ng paggamit ng *paan* ‘huwag’ at *bawal* ‘bawal’.

- (3.69) **paan** ‘huwag’
paan *ka = n* *mangkaili*
 NEG 2SG.NOM = LNK AG.F.IMP-tawa
 ‘Huwag kang tumawa.’

- (3.70) **bawal** ‘bawal’
bawal *manuday* *di/bayri*.
 NEG INF.ihî DEM.PRON.PROX.OBL
 ‘Bawal ang umihi dito.’

Ang paggamit naman ng **ahê mabay** ay katumbas ng pagpapahayag ng walang kagustuhang gawin ng isang tao ang isang bagay.

- (3.71) **ahê mabay** ‘ayaw’
ahê *mabay* *mayu* *ya* *bawbabai*
 NEG INF.takbo F.CN.MARK PL.MARK dalaga
 ‘Ayaw tumakbo ng mga dalaga.’

Ang huling negation adverb naman ay may kaugnayan sa existential sentence kung saan naipapahayag ang kawalan ng presensya ng isang bagay o pangyayari.

- (3.72) *ayin* ‘wala’
ayin makadan di/bayri
 NEG CONT.ABL-daan DEM.PRON.PROX.OBL
 ‘Walang makakaraan dito.’

3.6 Case-marker ng mga Noun

Ang mga sintaktik na relasyon sa loob ng pangungusap sa Ayta Mag-antsi ay naipapakita sa pamamagitan ng mga analytic na case marker. Ito ay mga kataga na inilalagay sa unahan ng isang complement o adjunct para ipakita kung anong semantic relation ang ipinahahayag nito. Ang ibang halimbawa ng mga case-marker ay ang *ya/hi/hila* kapag predicate ang minamarkahan ng mga ito, o ang *hên* na kung minsan nagsisilbing linker.

Ang sistema ng mga case marker sa Ayta Mag-antsi ay halos pareho sa sistema ng wikang Filipino. Ang mga case marker ay nahahati sa dalawang grupo: personal (na ginagamit upang ipakilalala ang mga personal na noun) at di-personal (na ginagamit sa mga di-personal na noun). Ang mga case marker ng personal na noun ay nahahati sa pang-isahan (singular) at pangmaramihan (plural). At ang parehong personal at di-personal na case marker ay may tig-tatlong case form. Ang table sa ibaba ay nagpapakita ng sistema ng mga case marker ng Ayta Mag-antsi:

Table 3.5. Mga case marker ng Mag-antsi.

	Nominative	Genitive	Oblique
Personal			
Singular	<i>hi</i>	<i>ni</i>	<i>kan</i>
Plural	<i>hila</i>	<i>la</i>	<i>kalla</i>
Di-personal	<i>ya / -y</i>	<i>hên / nin / -n / ø</i>	<i>ha</i>

Ang marker na **ya** ay ginagamit sa mga di-personal noun na tumatayong THEME complement habang ang **hi** at **hila** naman kapag ang tinutukoy na salita ay personal na proper noun.

Ginagamit naman ang mga marker na **hên** at **ni/nin** para tukuyin ang iba pang AGENT complement. Ang **hên** ay ginagamit para sa mga common noun at **ni/nin** naman sa mga proper noun (cf. 4.1.3.1 AGENT Complement). Ginagamit din ang marker na **hên** upang markahan ang mga common noun na nagsisilbing THEME complement (cf. 4.1.3.2 THEME Complement).

Ginagamit ang oblique marker na **ha** upang markahan ang isang LOCATIVE complement na di-personal at ginagamit naman ang **kan** (singular) at **kalla** (plural) kasama ng mga proper name (cf. 4.1.3.4 LOCATIVE Complement).